

EEN BOEIEND BROUWERIJVERHAAL AAN DE VISSERIJ – ACHTERVISSERIJ (1862-1906)

Deel 1. De brouwerij van François Hebbelynck (1862-1885)

Marc Hanson

Vanop de tragel (trekweg) aan de Nederschelde, die de naam Achtervisserij kreeg, is een groot wit gekaleid bakstenen brouwerijgebouw goed te zien op een binnenkoer. Zoals zoveel familiale Gentse brouwerijen uit de negentiende eeuw, is ook deze brouwerij niet bestudeerd. Ze werd in 1863 door François Hebbelynck opgericht op een gunstige locatie op het Visserij-eiland. Na een carrière van 35 jaar als zelfstandig brouwer, begonnen aan de huidige Oude Brusselseweg, verkocht hij zijn aan de Visserij verdergezet levenswerk in 1885 aan Raymond Van Mele, die al snel begon te experimenteren, eerst met Pils(ener)bier en tien jaar later zelfs met ‘American Lager beer’. Hij maakte van het familiebedrijf een nv en investeerde in (soms zeer) nieuwe technologie met geleend kapitaal.

GT brengt dit verhaal in drie deeltjes in opeenvolgende nummers. Dit eerste deeltje schetst de uitbouw van de typische negentiende-eeuwse familiebrouwerij Hebbelynck aan de Visserij. Actuele foto’s illustreren dit voor het grootste deel nog goed bewaarde en gerestaureerde brouwerijgebouw. Een lijst met voor het geheel van de drie delen geraadpleegde bronnen en literatuur is opgenomen achteraan dit eerste deel

Hardwerkende kleine zelfstandige

François (Franciscus) Hebbelynck werd geboren te Merelbeke op 5 januari 1823 als vijfde kind in een gezin van elf, van wie er vier (zeer) vroeg overleden. Vader Pieter Franciscus (1788-1871), getrouwd met Scholastica Van Hecke (1795-1874) was vanaf de Hollandse Tijd jarenlang juridisch adviseur en secretaris van de gemeente. Merelbeke met zijn net geen drieduizend inwoners was toen een mooi en levendig dorp aan de Schelde. Het telde villa’s, kastelen, boerderijen, een lagere school, een smidse, een molen, winkels, steenbakkerijen, een brouwerij, stokerij, vele cafés en vanaf 1838 een vrij bekende

jaarmarkt voor paarden en runderen. De gegoede familie Hebbelynck leverde burgemeesters, notarissen, priesters, kloosterzusters, onderwijzers en onderwijzeressen. Haar beroemdste zoon was wellicht Adolphe (afb. 1), een neef van François, professor patristiek (studie van vroeg-christelijke teksten) aan de Leuvense universiteit, waarvan hij later rector werd (1898-1909).

Afb. 1. Adolf Hebbelynck, neef van brouwer François, specialist in vroeg-christelijke teksten, hoogleraar en later rector van de Leuvense Universiteit, trots van de familie.

Nadat François het brouwersvak onder de knie had gekregen, eerst als leerjongen, daarna als brouwersknecht, verhuisde hij naar de Keizersstraat (nu Oude Brusselseweg) in Gentbrugge. Die straat, in de achttiende eeuw overvleugeld door de brede en rechte Brusselsesteenweg, had toen nog iets van haar prestige als oude verbindingsweg tussen Gent en Brabant. Daar begon hij in 1852 als zelfstandig brouwer op de grens met Ledeberg. In 1858 trouwde hij, bijna 36 jaar oud, met de twaalf jaar jongere Judith De Clippele uit het onooglijke dorpje Smeerebbe, niet ver van Geraardsbergen.

Nieuwe brouwerij op nieuwe locatie aan de Visserij

Op 28 juni 1862 kocht François Hebbelynck twee vrij nieuwe huizen en een grote achterliggende tuin, die zich uitstrekte van de kaaistraat aan het Visserijkanaal tot aan het trekpad langs de parallel lopende Ne(d)erschelde. Het terrein lag recht tegenover de cavaleriekazerne, nu sociaal wooncomplex Hollainhof bij de Brusselsepoortstraat aan de overkant van het water (afb. 2). De verkopers waren Prosper Vincent Van Paemel en zijn zwager Désiré Le Begge – Van Paemel. Leerlooier Prosper, toen burgemeester van Ledeberg (1855-1868), was eigenaar van één vierde van het terrein, waarop het grootste huis stond. Zijn zwager, een Gentse groothandelaar in verfwaren aan de Vrijdagmarkt, was eigenaar van drie vierde van het onroerend goed. Aan de zuidkant grens-

Afb. 2. Ligging aan de tragel (trekweg: Achtervisserij), rechtover het sociaal wooncomplex Hollainhof op de andere Scheldeoever. Foto (A. Brysse, 2021), genomen vanop de oude brouwerij. Tussen beide is de kaai aan de overkant en nog net een streepje Scheldewater te zien.

de het aan het bedrijf van de weduwe Feyerick. Aan de andere kant woonde Liévin Lippens, een van de vorige eigenaars van het verkochte goed. Het geheel had een totale oppervlakte van 13,23 are. De grootste woning met koetshuis, nr. 72, werd gehuurd door medeverkoper Désiré Le Begge tegen 1200 fr. per jaar. Hij mocht er nog enkele maanden blijven wonen tot 1 januari 1863. Het andere huis, nr. 70, was verhuurd aan de weduwe Le Begge, een zus van Désiré, tegen 450 fr. per jaar zonder huurcontract. In de tuin stonden tachtig jonge fruitbomen. Die werden buiten de verkoop gehouden, maar moesten voor 15 januari verwijderd zijn. De brouwer betaalde meteen de koopsom van 25.000 fr. in klinkende munt aan de notaris. De schrijfkosten beliepen 1306,20 fr.

In 1863 liet Hebbelynck zijn brouwerij bouwen op een perceel met water vooraan (het Visserijkanaal) en achteraan (de Neerschelde). Na meer dan tien jaar ervaring als zelfstandig brouwer had hij voor zijn gebouw een duidelijk plan in gedachten. Het langste deel van het stevige bakstenen gebouw in L-vorm liep parallel met de zuidelijke perceelgrens. Het korte, ondertussen afgebroken been, liep parallel met de trekweg langs de Ne(d)erschelde en gaf via twee deuren toegang tot die weg (afb. 3). Voor de aanvoer van grondstoffen en de afvoer van het bier was er een typisch (nu in ere hersteld) kasseipad dat

Afb. 3. De al bouwvallige korte vleugel van de brouwerij langs de Achtervisserij aan het einde van de vorige eeuw. Een toegangsdeur is dichtgemetseld. Links op de eerste verdieping zien we nog een raam met lamellen. Om het wort in de ondiepe gietijzeren koelbak sneller af te koelen werden aan twee kanten van de bak de vensterlamellen opengezet. Zoals op afb. 2 te zien, bleef van dit gebouw enkel het onderste gedeelte van de buitenmuur aan de Achtervisserij bewaard als terreinafsluiting (ongedateerde foto G. Janssens).

naar achter liep vanaf de poort aan de Visserij. Achter het grote en mooie Huis Dael (afb. 4), bijna op het einde van de Visserij (nr. 169/170), gaat nog altijd een brouwerijgebouw (afb. 5) schuil.

De brede bakstenen troggewelven tussen ijzeren I-balken van het gelijkvloers rusten op slanke gietijzeren kolommen met kleine dekplaat (afb. 6). De centrale brouwzaal liep door over twee bouwlagen en steunde op steviger kolommen. Een dergelijke constructie was niet typisch voor brouwerijen: gietijzeren skeletten met gemetselde gewelven (afb. 7 en 8) en massieve bakstenen muren die trillingen van de machines aankonden, zag men ook in de meeste veel grotere textiel fabrieken. De meest zuidelijke buitenmuur werd geïsoleerd door een driedubbele binnenmuur met spouwen om de temperatuur binnen min of meer constant te houden, zeker in de zomer (afb. 9). Voor de bovenverdiepingen werd met hout gewerkt; er resten hiervan nog verscheidene moerbalken. Het gebouw werd niet onderkelderd, wellicht omdat het terrein laag gelegen was tussen twee waterlopen en mogelijk ook omwille van de grote meerkosten voor de bouw van een kelder. De vloer van het gelijkvloers bestaat uit bakstenen, die we ook aantreffen boven in de troggewelven.

Afb. 4. Huis Dael. Voorgevel aan de Visserij (foto A. Brysse, 2021).

Eind 1863 verhuisde Hebbelynck van de Brusselsestraat naar de Visserij, waar hij zelf het grote huis betrok, dat nu het brouwershuis werd. Hij koos niet alleen een gunstige locatie, maar bovendien een gunstig tijdstip voor investeringen in gebouwen en technologie, bijvoorbeeld in een stoommachine. Die kon ingezet worden bij het vermalen van het mout, het aandrijven van mechanische roerwerken, het verhitten van het wort enz. In 1860 waren de gemeentelijke invoerrechten immers afgeschaft en België was begonnen aan een periode van hoogconjunctuur die zou aanhouden tot ca. 1875. Als gevolg hiervan steeg de Gentse bierproductie en -consumptie.

Traditionele familiebrouwerij

François Hebbelynck heeft in zijn brouwerij aan de Visserij ruim twee decennia het traditionele Gentse bier van hoge gisting (uit het Franse *fermentation haute*) geproduceerd. Het brouwwater haalde hij uit twee goede (diepe) artesische putten op het terrein. De ‘uitzet’ was een vrij zoet (Gents) bier met een laag alcoholpercentage van tussen de vijf en zes procent. De hoge of spontane gisting stelde minder eisen aan het productieproces, maar af en toe liep het

Afb. 5. Luchtfoto met centraal de wit gekaleide gerestaureerde lange vleugel van de brouwerij Hebbelinck (ongedateerde foto G. Janssens).

Afb. 6. Gerestaureerde gietijzeren kolom met kleine dekplaat (foto A. Brysse, 2021).

Afb. 7. Roostering voor de troggewelven tussen het gelijkvloers en de eerste verdieping (foto A. Brysse, 2021).

ook (helemaal) fout, vooral in de zomer. Sommige brouwers, zoals François, verwerkten dat mislukte bier tot azijn. Vandaar dat er aan zijn brouwerij een azijnleggerij verbonden was. Hebbelynck kon in de loop der jaren rekenen op een behoorlijk en vast klantenbestand door mond-tot-mondreclame van particulieren en cafés, zijn (familie)netwerk, een goede klantenservice en een traditioneel product dat beantwoordde aan de smaak van het brede publiek tegen de gangbare prijs. Die prijs kon binnen de perken gehouden worden onder meer door de lage loonkosten en een zeer beperkt personeelsbestand.

Hebbelynck was een typisch voorbeeld van een kleine familiale brouwer die met de steun van zijn familie, maar vooral door ondernemingszin, spaarzaamheid en werkkraft in een winstgevende branche, een behoorlijke materiële en sociale welstand had bereikt. Na ruim dertig jaar brouwerij, waarvan ruim twee decennia aan de Visserij, ging hij, bijna 63 jaar oud, met rust en verliet hij het huis waar hij sinds 1864 had gewoond. Hebbelynck verhuisde naar het centrum van de stad, eerst aan de Kathedraalstraat (sinds 1940 Hoofdkerkstraat), daarna aan de Hoogpoort. Het is niet bekend waarom hij er mee op-hield. Gezondheidsproblemen na een leven hard werken, niet zelden ook 's nachts? Of had hij geen zin om zich aan te passen aan de nieuwe accijns-wet van 20 augustus 1885, die voor heel wat beroering zorgde in de brouwers-wereld? Of om nog kosten te maken om de brouwerij aan de nieuwe wetge-

Afb. 8. Troggewelven in baksteen gemetseld tussen ijzeren I-vormige balken (foto A. Brysse, 2021).

Afb. 9. Driedubbele zuidmuur (kant naar de Keizerpoort toe), met goed isolerende dubbele spouw (foto A. Brysse, 2021).

ving te laten voldoen? Of had het (ook) te maken met de zekerheid dat zijn enige zoon hem niet zou opvolgen. Die had voor het priesterschap gekozen. In de zomer van 1883 werd hij door bisschop Bracq in de Sint-Baafskathedraal tot priester gewijd.

Verkoop

Hoe het ook zij, François besloot de brouwerij met de hele outillage te verkopen. Gezien haar gunstige ligging en goed klantenbestand zou de verkoop, de twee huizen inclusief, tegen een marktconforme prijs geen probleem mogen zijn. Het hele terrein, de huizen meegeteld, besloeg 13,73 are. Het huis naast dat van de weduwe Feyerick, die een vlagsmagazijn had op het achtererf, was feitelijk het brouwershuis. Het andere huis werd zonder huurcontract bewoond tegen 420 fr. per jaar, exclusief kosten. De hele eigendom was volledig vrij van hypotheek of andere fiscale beperkingen, wat er nog maar eens op wijst dat Hebbelynck in de afgelopen jaren een winstgevende brouwerij had geleid.

Met dank aan Geert Janssens, huidige eigenaar

Onuitgegeven bronnen (geraadpleegd voor delen 1, 2 en 3)

Gent. Liberaal Archief, XVI. 2. 11. LFL 1889, jan. – juni.

Gent. Rijksarchief, Modern Archief: Archief notaris Isidore Claeijs, akte 28.06. 1862; Archief notaris De Naeyer te Gent, akte 9 december 1889; Archief notariaat Van Belle Gent, doos 20, nr. 261 (9dec. 1890); Archief notaris F. Nowé in notariaat De Groo – Parmentier, II, 39 (nr. 51), akte 8 juli 1892; Archief notaris A. Tyman Gent in notariaat Tytgat, II: nrs. 851-969, akte 15 sept. 1905.

Kortrijk. Rijksarchief, Modern Archief: Archief notaris E. Hocke, akte 29.12.1885.

Lokeren. Stadsarchief, Modern Archief: Bevolkingsregister 1866, fol. 112; Bevolkingsregister 1880, fol. 124

UGent bibliotheek. Vliegende Bladen (Ephemera): HFI. B. 071.12: gegevens i.v.m. S.A. Brasserie Austro-Belge; HFI. B. 071.08: gegevens i.v.m. American Brewery Ltd.

La Flandre Libérale, 1889 – 1911, digitaal nagezien op trefwoord ‘Pêcherie’.

Het Volk, 1892 – 1914, digitaal nagezien op trefwoord ‘Visscherij’.

KBOV verzameling (Kon. Bond Oost-Vlaamse Volkskundigen). Scan van de Franstalige rouwbrieff van François Hebbelynck (25.01.1904).

Wegwijzers van Gent, 1835 – 1932, passim.

Literatuur (delen 1, 2 en 3)

- Baillieul B. (2015), *Van Lede tot aan de Berg. Grasduinen in Ledebergs verleden en peilen naar de toekomst*, Gent, Dienst Monumentenzorg en Architectuur Stad Gent.
- Bogaert E. en Van de Sompel A. (1997), *Kalken van de Franse Revolutie tot de gemeentefusie met Laarne*. Bijdragen tot het historisch onderzoek, Kalken, Stichting Sint-Pietersfeest.
- Calderon A. (2015), *Vroegere brouwerijen in België*, Gent, Mens en Cultuur.
- Demey A. (2016), *Alphonse en André Vander Stricht, bierbrouwers te Gent, geportretteerd door Geo Verbanck*, Gent, Stichting Geo Verbanck.
- De Potter F. en Broeckaert J. (1889), *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen Vierde reeks – Arrondissement Dendermonde. Eerste deel I, 1 Appels, Baasrode, Berlare, Buggenhout, Denderbelle, St.-Gillis, Grembergen, Kalken*, Gent, Annoot – Braeckman.
- De Ruyver L. (2006), *Kalken. Bebouwde percelen en hun eigenaars in 1819 en rond 1860*, Laarne – Kalken, VVF Gent - Digitaal Archief.
- D'Hondt B. (2014), *Van Andriesschool tot Zondernaamstraat. Gids voor 150 jaar liberaal leven te Gent*, Gent, Snoeck en Liberaal Archief.
- Dumay A. en Calle L. (2021), *Kathedralen van de Industrie*, Gent, Industriemuseum.
- Hanson M. (2009), Brouwers en brouwerij van 1824 tot 1918 aan Apostelhuizen en Koepoortkaai in Gent voor de komst van brouwerij Meiresonne, in: *Tijdschrift voor Industriële Cultuur*; jg. 26, deel 106, 2de trim., p. 12-33. Met bibliografie.
- Hanson M. (2016, 2017, 2018), Stokers en brouwers aan de Apostelhuizen – Koepoortkaai (1831 – 1929). In: *Ghendtsche Tydinghen*, jg. 45, p. 403-41; jg. 46, p. 2-7, 82-88, 198-203, 252-257, 330-336; jg. 47, p. 45-57.
- Van Acker K.G. en Vandamme M. (red.) (1988), *Merelbeke. Geschiedenis en heemkunde*, Merelbeke, Gemeentelijke Culturele Raad Merelbeke, Werkgroep Geschiedenis.